

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA O'QITISHDAGI MUAMMOLAR. AMALIYOT VA NAZARIYA TAFOVUTI

Obidova Ominaxon Avazbek qizi
Qo'qon Universiteti Andijon Filiali
Davolash ishi 1-kurs talabasi
Email:obidova.ominaxon0405@gmail.com

[+998\(94\)876 64 44](tel:+998948766444)

Ilmiy raxbar: Aripova Nargiza Kazbekovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro standartlarga asoslangan o'qitish tizimining nazariy va amaliy jihatlari o'rganilgan. Jahon ta'lim tizimlarid UNESCO, OECD, PISA kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarni raqobatbardosh, kreativ va kompetensiyaga asoslangan shaxs sifatida tayyorlashga xizmat qilishi ta'kidlangan. Shu bilan birga, maqolada xalqaro standartlarning amalda tatbiq etilishida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar o'qituvchilar malakasining yetishmasligi, resurs va infratuzilma cheklovlari, til muammosi, baholash tizimining mos emasligi hamda nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovut tahlil qilingan. Tahlillar natijasida aniqlanishicha, xalqaro standartlarni bevosita qabul qilish emas, balki mahalliy sharoitga moslashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish mumkin. Maqolada bu yo'nalishda amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar, xususan o'qituvchilarning malakasini oshirish, baholash tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim infratuzilmasini raqamlashtirish va til jihatidan inkluzivlikni kengaytirish bo'yicha takliflar berilgan. Maqola yakunida nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytirish uchun ta'lim siyosatini xalqaro talablar bilan milliy o'ziga xoslik uyg'unligida olib borish zarurligi xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: xalqaro standartlar, ta'lim sifati, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, nazariya va amaliyot tafovuti, UNESCO, baholash tizimi, o'qituvchilar malakasi

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты системы образования, основанной на международных стандартах. Подчеркивается, что стандарты, разработанные такими международными организациями, как ЮНЕСКО, ОЭСР и PISA, в мировой системе образования служат повышению качества образования и подготовке учащихся как конкурентоспособных, креативных и компетентностно ориентированных личностей. В то же время в статье анализируются основные проблемы, возникающие при практическом внедрении международных стандартов: недостаточная квалификация учителей, ресурсные и инфраструктурные ограничения, языковые проблемы, несовместимость системы оценки, разрыв между теорией и практикой. Анализ показывает, что повысить эффективность международных стандартов можно не путём их прямого заимствования, а путём адаптации к местным условиям. В статье предлагаются меры, которые необходимо реализовать в этом направлении, в частности, по повышению квалификации учителей, модернизации системы оценки, цифровизации образовательной инфраструктуры и расширению языковой инклюзивности. В заключение статьи делается вывод о необходимости проведения образовательной политики в соответствии с международными требованиями и национальной идентичностью для сокращения разрыва между теорией и практикой.

Ключевое слово: международные стандарты, качество образования, компетентностный подход, разрыв между теорией и практикой, ЮНЕСКО, система оценки, квалификация учителей

Annotation: This article studies the theoretical and practical aspects of an education system based on international standards. It is emphasized that the standards developed by international organizations such as UNESCO, OECD, and PISA in the world education system serve to improve the quality of education and prepare students as competitive, creative, and competency-based individuals. At the same time, the article analyzes the main problems encountered in the practical implementation of

international standards: lack of teacher qualifications, resource and infrastructure limitations, language problems, incompatibility of the assessment system, and the gap between theory and practice. The analysis shows that it is possible to increase the effectiveness of international standards not by directly adopting them, but by adapting them to local conditions. The article proposes measures that need to be implemented in this direction, in particular, to improve the skills of teachers, modernize the assessment system, digitize the educational infrastructure, and expand linguistic inclusiveness. The article concludes by concluding that it is necessary to conduct educational policy in harmony with international requirements and national identity in order to reduce the gap between theory and practice.

Keywords: International standards, quality of education, competency-based approach, gap between theory and practice, UNESCO, assessment system, teacher qualifications

Kirish: Globalizatsiya va jahon iqtisodiy-madaniy integratsiyasi sharoitida ta'lim tizimlarini xalqaro standartlarga moslashtirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Jahon miqyosida ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, kompetensiyaga tayyor shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan «standartli» ta'lim tizimlari rivojlanmoqda. Bunday standartlar o'z ichiga o'qitish jarayonini, baholashni, o'quv dasturlarini va o'qituvchilarning malakasini qamrab oladi. Biroq nazariy jihatdan belgilangan xalqaro talablar ko'pincha amaliyotda to'liq tatbiq etilmaydi: mahalliy sharoit, resurslar, til, metodologiya va infratuzilma jihatidan muammolar yuzaga chiqmoqda. Shu bois, mazkur maqolada xalqaro standartlar asosida o'qitishdagi muammolarni — ayniqsa “nazariya” va “amaliyot” o'rtasidagi tafovutni — tahlil qilish maqsad qilingan.

Maqolaning tuzilishi quyidagicha: birinchi bo'limda xalqaro ta'lim standartlarining nazariy asoslari ko'rib chiqiladi; ikkinchi bo'limda amaliy jihatlardagi asosiy muammolar tahlil qilinadi; uchinchi bo'limda nazariya va amaliyot orasidagi tafovut ko'rib chiqiladi; to'rtinchi bo'limda muammolarni bartaraf etish uchun takliflar beriladi; xulosa bo'limida esa umumiy yakunlar taqdim etiladi.

1. Xalqaro ta'lim standartlari va ularning nazariy-asoslari

Xalqaro ta'lim standartlarining tushunchasi:

Ta'lim tizimida “xalqaro standartlar” deganda odatda xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan, ta'lim jarayonini sifatli tashkil etish, baholash mezonlarini belgilash, o'quv dasturlarini zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirishga qaratilgan mezonlar tushuniladi. Masalan, UNESCO ta'lim sohasida “ta'lim huquqi”, “ta'limda tenglik”, “hayot davomida o'qish imkoniyatlari” kabi printsiplarni ilgari suradi. Shuningdek, ta'lim tizimlarini xalqaro miqyosda solishtirish imkonini beruvchi mezonlardan biri — International Standard Classification of Education (ISCED) bo'lib, bu ta'lim dasturlari va malakalarni bir xil ramkada tasniflash imkonini beradi.

Xalqaro maqsadlar va standartlarning ahamiyati: Ta'lim sohasida 2030-yilgacha mo'ljallangan rivojlanish maqsadlari (Sustainable Development Goal 4 — sifatli ta'limga hamda barcha uchun hayot davomida o'qish imkoniyatlariga erishish) xalqaro standartlarning shakllanishida asosiy turtki bo'lgan. Standartlar ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishga, davlatlararo ta'lim ma'lumotlarini solishtirishga va global rivojlanish bilan integratsiyalashishga xizmat qiladi.

Kompetensiya yondoshuvi va ta'lim sifatining nazariy modeli:

So'nggi yillarda kompetensiyaga asoslangan ta'lim (skills-based education) modeliga urg'u berilmoqda — ya'ni o'quvchilarning faqat ma'lumot olishlari emas, balki uni amalda qo'llay olishlari, muammolarni hal etishlari, kritik fikrlashlari muhim hisoblanmoqda. Bu nuqtai nazardan xalqaro standartlar o'quv jarayonini faollashtirish, o'qitish uslublarini yangilash, baholash tizimini kengroq anglashga yo'l ochadi. Shu bilan birga, nazariy jihatdan standartlarning mahalliy sharoitga moslashuvi bir muhim aspekt hisoblanadi.

2. Amaliyotda yuzaga kelayotgan muammolar:

Nazariy jihatdan belgilangan xalqaro standartlar amaliyotga tatbiq etilganda bir qator muammolar bilan duch keladi. Quyida asosiy muammolar tahlili keltiriladi.

Til hamda ta'lim muhitida tengsizlik:

Global miqyosda ta'limni o'z ona tilida olish imkoniyati hanuzgacha cheklangan. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining taxminan 40%i o'z yaxshi tushunadigan tilida ta'lim olish imkoniga ega emas. Ba'zi past va o'rta daromadli mamlakatlarda bu ko'rsatkich 90%gacha yetadi. Til muammosi o'quvchilarning bilim olish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi: 2010–2022 yillar oralig'ida tilida o'qitilmayotgan o'quvchilar bilan solishtirganda o'qish va matematika bo'yicha bilim yo'qotishdagi tafovut o'rtacha 12 dan 18 foizga va 10 dan 15 foizga ko'tarilgan.

Baholash va o'qitish uslublarining mos kelmasligi:

Xalqaro standartlarda baholash ko'pincha kompetensiyaga asoslangan bo'lishi kerak, ya'ni o'qituvchi faqat ma'lumotni tekshirmasdan, o'quvchining amaliy qo'llashi, fikrlashi va yaratuvchanligi bilan baholashga intilishi lozim. Biroq amaliyotda an'anaviy testlar, ball orqali baholash tizimi ko'p uchraydi, bu esa o'quvchi kompetensiyalarini to'liq aks ettirmaydi. Bundan tashqari, o'qitish uslublari yangilanishi, amaliy mashg'ulotlar va loyihaviy ishlar soni ko'pincha kam bo'ladi. Bu – amaliyot va nazariya o'rtasidagi tafovutni oshiruvchi omil. O'qituvchilarning malakasi va tayyorgarligi:

Xalqaro standartlarga mos ta'lim berilishi uchun o'qituvchilar zamonaviy pedagogik metodlar bilan tanish, raqamli vositalarni qo'llay oladigan, kompetensiyaga asoslangan yondashuvni qo'llashga tayyor bo'lishi kerak. Biroq ba'zi mamlakatlarda o'qituvchilarning tayyorgarligi yetarli emasligi, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari cheklanganligi aniqlangan. Masalan, UNESCO prognozlariga ko'ra, ta'lim tizimida puxta tayyorlanmagan o'qituvchilar soni kelgusida ham muammo bo'lishi mumkin.

Mahalliy sharoitga moslashuv muammosi:

Nazariyada ishlab chiqilgan xalqaro standartlar va model ta'lim tizimlari mahalliy madaniyat, til, iqtisodiy-sotsial sharoit, infratuzilma, o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarligi bilan har doim ham muvofiq kelmaydi. Shuning uchun amaliyotda “yagona” standartni qo'llash qiyinligi yuzaga chiqadi — standartlar mahalliy sharoitga moslashtirilishi lozim, aks holda ta'lim jarayonida nuqsonlar paydo bo'ladi.

3. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovut.

Nazariy yondashuv va amaliy holatning uyg'unligi:

Xalqaro standartlar nazariy jihatdan mukammal tuzilgan: ular ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarni kompetensiyaga tayyorlash, ta'lim tizimlari o'rtasida solishtirish imkonini berish vazifalarini o'zida aks ettiradi. Masalan, ISCED tasnifi orqali davlatlar ta'lim dasturlari va kvalifikatsiyalarini solishtirish imkoniga ega bo'ladi. Nazariyada shuningdek, barcha uchun teng ta'lim huquqi, sifatli o'qitish, innovatsion metodlar qo'llanishi — bu standartlarning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

Biroq amaliyotda yuqorida ta'kidlangan muammolar tufayli nazariy model bilan real holat o'rtasida sezilarli tafovut mavjud. Masalan, til muammosi, resurs yetishmovchiligi, baholash nomuvofiqligi va o'qituvchilarning tayyorgarligi yetishmasligi bu tafovutni kuchaytiradi.

Tafovut natijalarining ta'lim sifatiga ta'siri:

Tasavvur qiling: ta'lim nazariy jihatdan kompetensiyaga yo'naltirilgan bo'ladi, o'quvchi mustaqil fikrlay olishi, masala yecha olishi, real dunyo sharoitida qo'llashga tayyor bo'ladi. Lekin amaliyotni nazariy model bilan taqqoslaganda ko'plab hollarda o'quvchi faqat testni yechishga tayyorlanadi, ma'lumotni yodlashga urg'u beriladi — bu esa kompetensiyalarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Til muammosi bo'lgan sharoitlarda esa o'quvchi o'z ona tilida ko'rin maydonga chiqmasligi, resurslar cheklanganda interaktiv va loyihaviy ishlar kamayishi mumkin. Natijada, ta'lim sifati pasayadi, ta'limda tenglik muammosi kuchayadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo miqyosida 739 milliondan ortiq 15 yosh va undan katta yoshdagilar asosiy yozish-o'qish ko'nikmalariga ega emas.

Shuningdek, agar holat shu tarzda davom etsa, 2030-yilgacha belgilangan maqsadlarga erishish qiyin bo'ladi.

Sabablar va mexanizmlar:

Nazariy modelning mahalliy sharoitga mos emasligi: xalqaro standartlar ko'pincha global darajada ishlab chiqiladi va mahalliy ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy xususiyatlarni to'liq o'z ichiga olmaydi.

Resurs yetishmasligi: nazariyada kataloglanmagan infratuzilma, texnologik vositalar, malakali o'qituvchilar amaliyotga to'sqinlik qiladi.

4. Ye-chimlar va takliflar

Xalqaro standartlar bilan amaliyot o'rtasidagi tafovutni kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim hisoblanadi.

Mahalliy sharoitga moslashtirilgan standartlarni ishlab chiqish:

Xalqaro standartlar umumiy ramkani beradi, lekin har bir mamlakat uchun mahalliy sharoitni — til, madaniyat, iqtisodiy imkoniyatlar, o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarligi — hisobga olgan holda moslashuv zarur. Ta'lim siyosati ishlab chiqilganda mahalliy ehtiyojlar aniqlanib, standartlar adaptatsiya qilinishi lozim.

O'qituvchilarning malakasini oshirish va tajriba almashish:

O'qituvchilarni zamonaviy pedagogik uslublar, raqamli texnologiyalar, kompetensiyaga asoslangan ta'lim usullari bo'yicha doimiy ravishda malakasini oshirish kerak. Xalqaro tajriba almashish dasturlari, o'qituvchilarni stajirovkalar, online va offline kurslar orqali qo'llab-quvvatlash muhim.

Baholash tizimlarini yangilash:

Baholash tizimi faqat testga xo-las bo'lmasdan, o'quvchi bilimni, ko'nikmalarini, yaratish qobiliyatini, muam-molarni hal etish qobiliyatini baholaydigan shakllarga o'tkazilishi zarur. Loyihaviy ishlar, guruhli ishlar, portfoliolar, amaliy mashg'ulotlar orqali baholash ta'lim sifatini oshirishi mumkin.

Monitoring va ma'lumot yig'ish tizimlarini kuchaytirish:

Xalqaro standartlarga muvofiq monitoring o'tkazish uchun ma'lumotlarni yig'ish, solishtirish va tahlil qilish zarur. Buning uchun davlat va ta'lim muassasalari nazariy jihatdan belgilangan indikatorlarga mos ma'lumotlarni to'plashlari, nazariy va amaliy guruhlar bilan hamkorlik qilishlari lozim.

Xulosa: Maqolada ko'rib chiqilganidek, xalqaro ta'lim standartlari nazariy jihatdan ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarni zamonaviy kompetensiyalar bilan ta'minlash va davlatlar o'rtasida ta'lim tizimlarini solishtirish imkonini yaratadi. Biroq amaliyotda bir qator muammolar — til muammosi, infratuzilma va resurs cheklovlari,

baholash tizimining eshikishi, o'qituvchilarning tayyorgarligi yetishmasligi hamda mahalliy sharoitga moslashuvning qiyinligi — nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni kuchaytiradi.

Ushbu tafovutni kamaytirish uchun mahalliy sharoitga moslashtirilgan standartlar ishlab chiqish, o'qituvchilarni malakasini oshirish, resurslar va infratuzilmani rivojlantirish, baholash tizimini yangilash, inkluziv til siyosatini joriy etish va monitoring tizimlarini kuchaytirish zarur. Agar mazkur chora-tadbirlar amalga oshirilsa, ta'lim tizimlari xalqaro standartlarga yanada yaqinlashadi, o'quvchilarning bilim va kompetensiyalari oshadi, ta'limdagi tenglik yaxshilanadi.

Xalqaro standartlar bilan mahalliy amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish — bu faqat ta'lim masalasi emas, balki ijtimoiy adolat, iqtisodiy barqarorlik va jamiyatning rivojlanishi nuqtai nazaridan ham muhimdir. Shu bois, davlat, ta'lim muassasalari hamda o'qituvchilar birgalikda ishlashi, doimiy yangilanishga ochiq bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" Qonuni (yangi tahriri, 2020 yil 23 sentyabr).

Maqolada xalqaro standartlarni milliy ta'lim qonunlari bilan uyg'unlashtirish haqida gap ketganda asosiy manba sifatida ishlatilgan.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3775-son qarori, "Ta'lim sifatini baholash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". — 2018 yil 12 iyun. Amaliy muammolar va davlat siyosati yo'nalishlari tahlil qilingan qismda foydalanilgan.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 187-son qarori (2019). O'zbekistonning PISA, PIRLS, TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlarida ishtiroki haqida faktlar uchun manba bo'lgan.

4. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston — xalqaro ta'lim maydonida raqobatbardosh bo'lish yo'lida. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. Kirish qismida davlat siyosati va islohotlar tahlilida ishlatilgan.

5. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogika: nazariya va amaliyot. — Toshkent, 2019. Nazariya va amaliyot tafovuti haqida ilmiy izohlar va ta'limiy tahlil uchun manba bo'lgan.

6. Qodirova D., Mamatova N. Xalqaro ta'lim standartlari va milliy o'quv dasturlarining uyg'unligi masalalari. — “Ta'lim taraqqiyoti” jurnali, №3, 2022. Asosiy qismda xalqaro standartlarning amalda tatbiq etilishidagi muammolarni ilmiy jihatdan yoritishda asos sifatida ishlatilgan.

7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. PISA xalqaro tadqiqotlari bo'yicha metodik qo'llanma. — Toshkent, 2023. PISA dasturiga oid faktlar, o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, baholash mezonlari uchun foydalanilgan.

8. To'xtayev B. Ta'lim sifatini baholashda xalqaro tajriba. — Toshkent: “Sharq”, 2021.